

Protocol dyslexie SO

Mei 2016

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Definitie dyslexie	4
3. Missie en visie dyslexie-beleid Attendiz	6
4. Signalering	7
5. Diagnostiek	9
6. Dyslexie-verklaring	10
7. Begeleiding en ondersteuning	11
8. Wet- en Regelgeving	12
Bijlage 1: Voorbeeld dyslexie-verklaring	13
Bijlage 2: Voorbeeld dyslexie-kaart	15
Bijlage 3: Richtlijnen afname Cito LOVS toetsen bij leerlingen met dyslexie	16
Bijlage 4: Brochure aanpassingen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeftes m.b.t. de eindtoets	19

1. Inleiding

Attendiz is een scholengemeenschap voor (voortgezet) speciaal onderwijs. Er wordt onderwijs gegeven aan ongeveer 2500 leerlingen in de leeftijd van 4 tot 20 jaar. Dit gebeurt op ruim 40 locaties en 25 scholen in Twente, voornamelijk Enschede, Hengelo en Almelo. Bij alle kinderen die onderwijs volgen bij Attendiz is er sprake van specifieke onderwijsbehoeften, voortkomend vanuit verschillende oorzaken. Er kan sprake zijn van een lichamelijke beperking of (chronische) ziekte, psychiatrische problematiek, gedragsproblematiek of een (algehele) ontwikkelingsachterstand. De intelligentie van de leerlingen varieert van een zeer moeilijk lerend tot hoogbegaafd niveau. Attendiz staat voor kwalitatief goed onderwijs voor bijzondere kinderen. Meer eenheid, samenwerking en kennisdeling betekent betere opbrengsten voor onze leerlingen.

Het volgen van onderwijs vormt voor alle leerlingen van Attendiz een uitdaging en voor leerlingen met lees- en spellingsproblemen en/of dyslexie, komt daar nog een extra uitdaging bij. Voor deze leerlingen is het van belang dat Attendiz ook op dit gebied tegemoet komt aan de specifieke onderwijsbehoeften van elke leerling. Vandaar dat er op zowel SO-niveau als VSO-niveau protocollen zijn geschreven, waaraan iedere school een houvast heeft in de begeleiding van hun leerlingen met dyslexie, met specifieke onderwijsbehoeften vanuit ieder hun eigen problematiek en niveau.

Het dyslexiebeleid hangt nauw samen met het taalbeleid en het zorgbeleid van de school. Het taalbeleid richt zich in principe op alle leerlingen en is terug te zien in de manier waarop taal een plek krijgt binnen het hele curriculum van de school. Het zorgbeleid richt zich op sociaal-emotionele en leerproblemen van individuele leerlingen. Het dyslexiebeleid bevindt zich op het raakpunt van beide en beschrijft welke specifieke ondersteuning de scholen van Attendiz bieden aan dyslectische leerlingen, in aanvulling op de algemene aandacht voor taal en zorg.

Attendiz wil er naar streven om in te spelen op de specifieke ondersteuningsbehoeften van leerlingen met dyslexie. Daarbij wordt gestreefd naar het bieden van ondersteuning in de dagelijkse onderwijspraktijk en handreikingen te geven bij concrete belemmeringen die zich voordoen in de klas ten aanzien van het lezen en spellen. Er wordt naar gestreefd de leerling inzicht (passend bij leeftijd en ontwikkelingsniveau) te geven in zijn leerstoornis en de gevolgen daarvan. Er wordt belang aan gehecht dat de leerling leert en weet welke aanpak het beste voor hem/haar werkt en hulp vraagt waar dat nodig is, zodat hij/zij zelfstandiger met zijn/haar leerprobleem ten aanzien van lezen en spellen weet om te gaan.

De protocollen dyslexie voor SO en VSO van Attendiz zijn in ontwikkeling. Het huidige document moet dan ook als werkdocument gezien worden en is nog aan verandering onderhevig, op basis van de ervaringen die zich de komende schooljaren in de praktijk zullen voordoen.

Mei 2016

De kenniskring dyslexie Attendiz

(Karien Wegdam, Ine Luttkholt, Mechteld Eilers, Marianne Sattler, Kim Molendijk, Joyce Vorsteveld, Marleen Nijland)

2. Definitie van dyslexie

Problemen met het (leren) lezen komen vaak al vroeg in de ontwikkeling van kinderen naar voren. De leerlingen die moeite hebben met lezen en spellen vallen meestal op vanaf het moment dat ze letters leren kennen en beginnen met lezen (groep 2 en groep 3 van het basisonderwijs).

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het gehele functioneren van een leerling. Het komt voor in alle vormen van onderwijs en is niet gebonden aan intelligentie of sociaaleconomische achtergrond.

'Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau'
(Stichting Dyslexie Nederland, 2008)

'Dyslexie is een specifieke lees- en spellingstoornis met een neurobiologische basis, die wordt veroorzaakt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking. Deze specifieke taalverwerkingsproblemen wijken proportioneel af van het overige cognitieve, en m.n. taalverwerkingsprofiel en leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Dit specifieke lees- en spellingsprobleem beperkt in ernstige mate een normale educatieve ontwikkeling, die op grond van de overige cognitieve vaardigheden geïndiceerd zou zijn'
(Blomert, 2006)

Ernstige enkelvoudige dyslexie komt bij ongeveer 3,6% van de leerlingen in het basisonderwijs voor (Blomert, 2005). In deze schatting zijn geen leerlingen meegenomen die in het speciaal onderwijs zitten en/of naast lees- en spellingsproblemen ook gedragsproblemen, lichamelijke problemen, rekenproblemen of algemene leerproblemen hebben. Binnen de leerlingpopulatie van Attendiz zal het dus waarschijnlijk om een hoger percentage dyslectische leerlingen gaan.

Wat daarnaast een rol speelt bij de populatie leerlingen binnen Attendiz, is dat wanneer er sprake is van dyslexie er altijd sprake is van comorbiditeit met een andere stoornis of beperking. Dit maakt dat de diagnostiek en behandeling/begeleiding van leerlingen met dyslexie binnen Attendiz complexer zal zijn dan bij leerlingen bij wie sprake is van enkelvoudige dyslexie, omdat er tevens rekening gehouden dient te worden met deze comorbide factoren.

Dyslexie is een hardnekkig probleem. Er is sprake van achterstand en didactische resistentie. Achterstand betekent dat de technische lees- en/of spellingsvaardigheid van de leerling significant afwijkt van het niveau dat gegeven zijn leeftijd en opleidingsniveau mag worden verwacht. Van didactische resistentie is sprake als extra hulp en inspanning niet of nauwelijks leiden tot verbetering van de lees- en spellingresultaten.

De gevolgen die dyslexie kan hebben, verschillen per leerling. Hoeveel last een leerling heeft van zijn dyslexie hangt samen met de eisen die een specifieke situatie stelt aan zijn lees- en spellingvaardigheid. Daarnaast hangt deze last van de mate waarin een leerling in staat is zijn problemen te compenseren (Ruijsenaars & Van

den Bos, 2011). Goede motivatie, doorzettingsvermogen en ondersteuning vanuit de thuissituatie spelen daarnaast een belangrijke rol.

3. Missie en visie dyslexie-beleid Attendiz

Missie

- Leerlingen met dyslexie en leerlingen met ernstige lees- en/of spellingsproblemen kunnen de opleiding (binnen het (V)SO en de periode erna) volgen waartoe ze op basis van hun cognitieve capaciteiten en bevorderende en belemmerende factoren in hun ontwikkeling in staat zijn.
- De leerlingen kunnen omgaan met hun dyslexie (zowel in het schoolse leren als in sociaal emotioneel functioneren).
- De leerlingen vergroten hun (functionele) lees- en schrijfvaardigheid, zo nodig met behulp van hulpmiddelen.

Ten aanzien van de bovenstaande missie zijn de volgende 4 uitgangspunten van belang:

- De leerling staat centraal.
- De ondersteuning aan de leerling vereist een geïntegreerde aanpak (samenwerking tussen leerling, school, ouders en ketenpartners).
- De ondersteuning aan de leerling vindt, waar nodig, plaats gedurende de hele schoolloopbaan.
- De ondersteuning aan de leerling sluit aan bij wat werkt bij de leerling en wat een zo groot mogelijk effect heeft.

Visie

De volgende uitgangspunten voor de (V)SO-scholen van Attendiz vormen de basis om de bovenstaande doelen (missie) te bereiken:

- Op iedere school worden lees- en spellingsproblemen gesignaleerd en bijpassende interventies ingezet.
- Het kern MT heeft besloten om diagnostiek en behandeling niet binnen Attendiz te gaan bieden. Uitzondering hierop zou kunnen zijn als leerlingen een specifieke benadering vereisen, dan is maatwerk geboden.
- Iedere school beschikt over een omschrijving van het basisaanbod en intensieve aanbod ten aanzien van het lezen en spellen.
- Iedere school dient te beschikken over/heeft toegang tot compenserende hulpmiddelen (die Attendizbreed beschikbaar worden gesteld).
- Iedere leerkracht/docent dient te beschikken over basiskennis over dyslexie (preventie, signalering, aanpak).
- Iedere school/divisie dient te beschikken over een coördinator dyslexie die op de hoogte is van recente ontwikkelingen omtrent dyslexie.
- Attendiz werkt samen met ketenpartners op het gebied van dyslexiebehandeling (behandelinstituten, gemeenten, reguliere scholen).
- Iedere school dient jaarlijks het dyslexie beleid in een cyclisch proces te doorlopen, door middel van de PDCA (Plan Do Check/Study Act) cyclus.

4. Signalering

Deze fase richt zich op het signaleren van leerlingen die mogelijk dyslectisch zijn. Tijdens deze fase verkrijgen we informatie over:

- a. Het niveau van de leerling betreft technisch lezen en/of spellen.
- b. Hoe hardnekkig de problemen zijn.

Hiervoor zijn drie momenten waarop deze problemen gesignaleerd kunnen worden:

1. Bij aanmelding
2. Bij het afnemen van signaleringstoetsen
3. Door gerichte observatie.

De scholen volgen de richtlijnen voor signalering zoals deze in het protocol beschreven staat.

- **Groep 1 en 2:**

Bij leerlingen met risicofactoren en/of signalen die kunnen wijzen op leesproblemen in de toekomst wordt de signaleringslijst uit het Protocol Leesproblemen en Dyslexie Groep 1 en 2 (Wentink, Verhoeven, Van Druenen, 2010) gebruikt. Daarnaast vindt er signalering plaats d.m.v. observaties en de methode onafhankelijke toetsen van Cito. Tijdens het leerling/zorgoverleg, de 10 weekse tussenevaluatie en de groepsbespreking overlegt de leerkracht met de IB/Zorgcoördinator (of op initiatief van de IB/Zorgcoördinator) op basis van toetsresultaten en observaties welke leerlingen een intensief aanbod moeten krijgen.

- **Groep 3:**

Bij de methode gebonden toetsen van de leesmethode (o.a. Veilig Leren Lezen) zijn streefdoelen opgenomen, zodat meteen zichtbaar wordt of een leerling uitval vertoont of niet. Bij uitval wordt het lees- en spellingsonderwijs geïntensiveerd. Daarnaast worden in groep 3 de methode onafhankelijke toetsen op lees- en spellinggebied van CITO o.a. de Drie- Minuten- Toets (Jongen, Krom, 2010), de AVI (KPC Groep, 1998) en Spelling 3.0 afgenomen. Tijdens het leerling/zorgoverleg, de 10 weekse tussenevaluatie en de groepsbespreking overlegt de leerkracht met de IB/Zorgcoördinator (of op initiatief van de IB/Zorgcoördinator) op basis van toetsresultaten en observaties bij welke leerlingen het lees en spellingsonderwijs geïntensiveerd moet worden. Zie het Protocol Leesproblemen en Dyslexie Groep 3 (Gijsel, Scheltinga, Van Druenen, Verhoeven, 2011).

- **Vanaf groep 4:**

Tijdens het leerling/zorgoverleg, de 10 weekse tussenevaluatie en de groepsbespreking worden de resultaten van de methode gebonden en methode onafhankelijke toetsen van de leerlingen met zwakke lees- en/of spellingvaardigheden besproken. Er wordt gekeken naar eerdere onderzoeken/testresultaten/begeleiding op het gebied van lezen en spellen, om duidelijkheid te verschaffen over de hardnekkigheid van de problemen. Er wordt gebruik gemaakt van het Protocol Leesproblemen en Dyslexie Groep 4 (Gijsel, Scheltinga, Van Druenen, Verhoeven, 2011) en het Protocol

Leesproblemen en Dyslexie Groep 5-8 (Scheltinga, Gijssels, Van Druenen, Verhoeven, 2011) bij de begeleiding van de leerlingen.

De CVB bepaalt in overleg met ouders en eventueel hulpverlening of het zinvol is om bij een leerling een aanvullend leesonderzoek zoals DST, Klepel, EMT (Brus & Voeten, 1973) af te nemen. De school bepaalt wie dit aanvullend onderzoek gaat afnemen.

Als er vanuit al deze onderzoeken duidelijke aanwijzingen zijn voor mogelijke dyslexie wordt in overleg met ouders en eventueel hulpverlening besloten dat een dyslexie onderzoek wenselijk is.

Het kern MT van Attendiz heeft besloten om diagnostiek en behandeling niet binnen Attendiz te gaan bieden. Uitzondering hierop zou kunnen zijn als leerlingen een specifieke benadering vereisen, dan is maatwerk geboden.

5. Diagnostiek

Signalering wordt uitgevoerd op de scholen zelf, onderzoek wordt uitgevoerd door een externe GZ-psycholoog/onderzoeksinstituut, indien er geen GZ-psycholoog/orthopedagoog-generalist binnen de school is die onderzoek kan uitvoeren.

Op het moment van schrijven van dit protocol is Onderwijs Centrum het Roessingh de enige school binnen Attendiz waar onderzoek en diagnostiek uitgevoerd wordt.

Uitvoering onderzoek

Indien uit de signalering op de school naar voren komt dat er een indicatie is voor verder onderzoek naar dyslexie en een verwijzing wenselijk is, dan wordt de leerling in overleg met ouders aangemeld bij een GZ-psycholoog/onderzoeksinstituut welke bevoegd is tot het uitvoeren van dyslexie-onderzoek. De school levert de dossierinformatie aan die relevant is voor het dyslexie-onderzoek en/of wordt opgevraagd namens de onderzoeker.

De GZ-psycholoog/onderzoeksinstituut voert het onderzoek uit.

Afronding onderzoek

De uitslag van het onderzoek wordt door de GZ-psycholoog/onderzoeksinstituut met ouders besproken. De school stemt af met ouders over op welke wijze deze informatie overgedragen wordt naar de school (wordt het verslag door ouders naar school overgedragen of wordt er een gesprek ingepland tussen ouders, GZ-psycholoog/onderzoeksinstituut en school). Wanneer toestemming is gegeven door ouders, komt een kopie van de dyslexieverklaring en van het rapport in het dossier van de leerling.

De coördinator dyslexie zorgt ervoor dat alle betrokkenen op de school van de leerling geïnformeerd en geïnstrueerd worden t.a.v. de ondersteuning die de leerling vraagt in het kader van de dyslexie. Het is de taak van de coördinator dyslexie om er op toe te zien dat de leerkrachten de handelingsadviezen voortkomend uit het dyslexie-onderzoek uitvoeren.

De coördinator dyslexie zal het contact met de dyslectische leerling en zijn of haar ouders onderhouden en waar nodig ondersteuning bieden in het zoeken naar oplossingen voor problemen.

6. Dyslexie-verklaring

(Voorbeeld dyslexieverklaring, zie bijlage 1)

Met name de handelingsgerichte diagnose (wat heeft deze leerling nodig in het onderwijs?) is van belang binnen het SO. De specifieke maatregelen of faciliteiten worden hierin aangegeven en er wordt sturing gegeven aan de benadering die de dyslectische leerling van de leerkracht/assistent vraagt. De specifieke pedagogisch didactische behoeften worden daarin aangegeven, deze hangen samen met de concrete onderwijsbeperkingen als gevolg van de vastgestelde dyslexie.

Wanneer een leerling in het bezit is van een dyslexieverklaring, komt hij/zij in aanmerking voor de in de verklaring opgenomen compenserende en dispenserende faciliteiten.

In het basisonderwijs dient de leerkracht op de hoogte te zijn van de vastgestelde dyslexie en tevens in zijn klassenmap een handelingsplan/ontwikkelingsperspectief/groepsplan te hebben met daarin opgenomen de compenserende en dispenserende faciliteiten.

De school moet de faciliteiten die zij bieden aan de dyslectische leerling kunnen onderbouwen met een officiële dyslexieverklaring afgegeven door een GZ-psycholoog. Ook moet in het ontwikkelingsperspectief van de leerling vermeld staan dat er sprake is van dyslexie. De faciliteiten moeten expliciet in het begeleidingsadvies in de dyslexieverklaring zijn omschreven. Hoewel een dyslexieverklaring altijd geldig blijft, is het belangrijk om het begeleidingsadvies te laten herzien wanneer de omstandigheden voor een leerling veranderen, bijvoorbeeld bij de overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs of wanneer er nieuwe inzichten of ontwikkelingen zijn in de ondersteuningsmogelijkheden. De school is verplicht om zich te houden aan de wettelijke eisen en de maatregelen aan te bieden welke genoemd staan in de dyslexieverklaring, maar over de mogelijke invulling hiervan en het bieden van verdere ondersteuning die passend is binnen de schoolsetting, bepaalt de directie in overleg met de CvB van de school, in overleg met de coördinator dyslexie.

Dyslexie kaart

(Voorbeeld dyslexiekaart, zie bijlage 2)

Het advies is om binnen de school te werken met een dyslexie kaart. Dit is een kaart met algemene zaken die door de coördinator dyslexie jaarlijks ingevuld wordt met de leerling en ouders en afgestemd is op het individu. Als er tussentijds aanpassingen worden gedaan, worden deze aangepast op de dyslexiekaart.

Op de basisschool zit deze kaart in de klassenmap van de leerkracht en zit er een kopie in het leerlingdossier. De leerkracht is verantwoordelijk om met aangegeven zaken rekening te houden.

7. Begeleiding en ondersteuning

Dyslectische leerlingen krijgen gedurende hun hele schoolloopbaan op scholen van Attendiz begeleiding. Bijna alle dyslectische leerlingen hebben specifiek op hun individuele problematiek toegesneden ondersteuning nodig om op hun cognitieve niveau te kunnen functioneren. We streven er naar om deze ondersteuning geïntegreerd binnen het klassenklimaat aan te bieden. De resultaten en het welbevinden van de dyslectische leerling worden nauwlettend in de gaten gehouden middels een leerlingvolgysteem. Daarnaast zijn geplande gesprekken met de coördinator dyslexie aan de orde. Dyslectische leerlingen hebben behoefte aan specifieke, op hun probleem afgestemde maatregelen en instructie.

Mogelijke aanpassingen bij oefeningen en taken waarbij gelezen moet worden

Wanneer teksten voorgelezen worden, kunnen leerlingen al luisterend hun aandacht direct richten op de inhoud van de tekst. Aandacht die zij, wanneer zij zelf lezen, moeten verdelen tussen de techniek van het lezen (het decoderen) en de inhoud.

- De leerling leest boeken die qua inhoud aansluiten bij de leeftijd en interesses, maar die qua technisch niveau vereenvoudigd zijn.
- De leerling "leest" de luisterversie van kinderboeken waarin de leerling geïnteresseerd is.
- De leerling maakt gebruik van digitale schoolboeken via tekst-naar-spraaksoftware (SprintPlus, Kurzweil, Claroread of L2S). De software dient goedgekeurd te zijn door het Masterplan Dyslexie. De keuze van software is afhankelijk van de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling. Te bestellen via www.dedicon.nl.
(NB: de kenniskring dyslexie tracht in schooljaar 2016-2017, in samenwerking met ICT, uit te zoeken of het wenselijk en haalbaar is dat er binnen Attendiz één type tekst-naar-spraak software aangeschaft en ingezet kan worden).
- De leerling krijgt extra leestijd.
- De leestaak van de leerling wordt aangepast, bijvoorbeeld minder pagina's aanbieden, tekstdelen afdekken, lettertype vergroten.
- De leerling maakt gebruik van specifieke programma's zoals Bloon, Connectlezen, Ralfi of Woordhaai.
- Bij Cito LOVS toetsen worden de richtlijnen gehanteerd zoals Cito heeft beschreven in het volgende document: 'Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie', zie bijlage 3.
- Bij Cito entree- en eindtoets worden de richtlijnen gehanteerd zoals Cito heeft beschreven in het volgende brochure: 'Aanpassingen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeftes m.b.t. de eindtoets', zie bijlage 4.

Mogelijke aanpassingen bij oefeningen en taken waarbij geschreven moet worden

Om problemen met schrijven te compenseren, moeten aanpassingen ervoor zorgen dat de aandacht van de leerling optimaal op de inhoud gericht kan zijn. Zonder hulpmiddelen gaat vaak veel aandacht in de spelling van woorden zitten en dat gaat ten koste van de inhoud. Daarnaast kunnen in geval van een slecht handschrift hulpmiddelen nodig zijn om de leesbaarheid te verhogen.

- De leerling krijgt extra hulp bij het schrijven van verhalen, verslagen en werkstukken.
- Het werk van de leerling wordt door een klasgenoot gecorrigeerd.
- Spellingfouten van de leerling worden zoveel mogelijk genegeerd, onder voorwaarde dat de leerling woorden waarvan hij de spelling niet kent zoveel mogelijk klankzuiver schrijft.
- Dictee van de leerling wordt gedifferentieerd beoordeeld, bijvoorbeeld alleen fouten met een bepaalde spellingregel meetellen.
- De schrijftaak van de leerling wordt aangepast, bijvoorbeeld minder pagina's of extra tijd.
- Het aantal oefeningen van de leerling wordt beperkt.
- De leerling maakt gebruik van hulpmiddelen, bijvoorbeeld woordenboek, vensterkaart of tekstverwerker met spellingcontrole.
- De leerling wordt waar mogelijk mondeling overhoord in plaats van schriftelijk, bijvoorbeeld bij topografie.
- De leerling maakt geen dictees waarbij van tevoren al vaststaat dat de leerling veel fouten gaat maken. Eventueel maakt de leerling daarvoor in de plaats een dictee dat is afgestemd op zijn niveau.

8. Wet en regelgeving

Gemeenten hebben de taak om de dyslexiezorg te organiseren en te financieren. Voor het behandelen van EED (ernstige enkelvoudige dyslexie) is een goede samenwerking noodzakelijk tussen de ondersteuning op school en de zorg door JGGZ (Jeugd Geestelijke Gezondheids Zorg).

Scholen zijn verantwoordelijk voor de signalering en begeleiding van kinderen met dyslexie. Ook moet elke school onderwijsondersteuning kunnen bieden aan leerlingen met dyslexie (dyslexie zit altijd in de basisondersteuning). Soms is er sprake van een zeer ernstige vorm van dyslexie, waarbij er geen andere problematiek speelt. Dan kan diagnose en behandeling van deze dyslexie voor vergoeding in aanmerking komen. De zorg voor kinderen met ernstige enkelvoudige dyslexie (EED), dyslexiezorg, valt per 1 januari 2015 onder de Jeugdwet. De gemeente is verantwoordelijk voor diagnostiek en behandeling van deze “ernstige enkelvoudige dyslexie”. Dit geldt voor kinderen in de schoolleeftijd, tot 13 jaar.

Als kinderen een zwaardere zorgvraag hebben, of als er naast dyslexie nog een andere stoornis aan de orde is, dan is de afspraak dat eerst de bijkomende stoornis of beperking door betreffende zorginstantie behandeld wordt, voordat een kind in aanmerking komt voor een behandeling EED.

Maar er zijn (veel meer) kinderen met een andere, of lichtere vorm van dyslexie. Gemeenten en samenwerkingsverbanden werken samen om deze kinderen een goed schoolaanbod te doen. De samenwerking tussen scholen en gemeenten is cruciaal om dyslexiezorg op een goed niveau te kunnen bieden.

Zie ook “Handreiking Dyslexiezorg onder de Jeugdwet voor gemeenten en samenwerkingsverbanden”. Een uitgave van Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, het Ministerie van Veiligheid en Justitie en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Te vinden op www.voordejeugd.nl. en www.passendonderwijs.nl

Bijlage 1: Voorbeeld dyslexie-verklaring

Ondergetekende verklaart dat uit psychologisch-didactisch onderzoek is gebleken dat bij:

Naam : x

Geboortedatum :

Woonplaats :

dyslexie is vastgesteld volgens de criteria voor onderkenning en verklaring van de Stichting Dyslexie Nederland en dat er, als gevolg van de dyslexie, sprake is van ernstige belemmeringen in de onderwijs-maatschappelijke participatie op de volgende terreinen:

- werktempo;
- accuratesse van lees- en spellingsvaardigheid;
- leesbaarheid van geschreven werk.

Op basis hiervan komt x in aanmerking voor de volgende compensaties en dispensaties in het onderwijs (inclusief materiele voorzieningen).

- Gebruik van Daisy-cd's en tekst-naar-spraaksoftware voor studieboeken, proefwerken en schoolonderzoeken;
- Extra tijd bij overhoringen en repetities waarbij veel gelezen en geschreven moet worden;
- Gebruik van een tekstverwerken met spellingscorrectie;
- Extra tijd voor werkstukken;
- Opgaven voor overhoringen en repetities in duidelijke letter en geschreven moet worden;
- Gebruik van een tekstverwerker met spellingscontrole;
- Extra tijd voor werkstukken;
- Opgaven voor overhoringen en repetities in duidelijke letter en grootte minimaal punt 12 of 13 (afhankelijk van lettertype);
- Waar mogelijk en gewenst naast schriftelijke overhoringen en proefwerken inspreken op dictafoon of toetsen mondeling afnemen;
- Bij beoordeling van werk spelling niet laten meewegen, maar indien nodig apart beoordelen;
- Gebruik van regelkaarten en spellingslijsten op alle momenten tijdens de studie.

Behandeling in een klinische setting is vooralsnog voor x niet geïndiceerd.

Voor de onderbouwing van deze verklaring wordt verwezen naar de rapportage van drs. Y van praktijk Z.

Datum:

Handtekening :

Drs. Y
geregistreerd orthopedagoog (NVO, BBR-A/D/B)
NIP/GZ-psycholoog

Bijlage 2: Voorbeeld dyslexie-kaart

De dyslexie-kaart wordt ingevuld o.b.v. de specifieke onderwijsbehoeften en individuele afspraken die door de contactpersoon dyslexie met de leerling zijn gemaakt. Het streven is om het pasje in "zakformaat" te printen en te lamineren.

(voorzijde)

DYSLEXIEKAART	
Naam:	
Klas:	
Verantwoordelijkheid school:	
<u>Faciliteiten:</u>	
0 Extra verwerkingstijd bij opdrachten/toetsen	
0 Aanbieden van teksten in helder lettertype (arial, minimaal 12)	
0 Gebruik maken van tekst-naar-spraak software	
0 Schoolwerk en toetsen mogen gemaakt worden op een laptop	
0 Docenten leveren toetsen digitaal aan op moment van toets	
0 Voorleesbeurten zoveel mogelijk beperken	
0 Als niet op spellingsvaardigheid wordt getoetst, spellingsfouten niet meetellen	
0 Bij onvoldoende op schriftelijke toets de mogelijkheid om een mondelinge herkansing te doen	
Datum:	
Handtekening leerling:	Handtekening Contactpersoon dyslexie:

(achterzijde)

Verantwoordelijkheid leerling:
<u>Tijdens de les:</u>
0 Leg je dyslexie-kaart bij elke les op tafel
0 Zorg voor goede aantekeningen (eventueel laten controleren door docent)
0 Schrijf huiswerk goed op in je agenda
<u>Huiswerk</u>
0 Maak aantekeningen en/of schema's bij het leren
<u>Bij toetsen:</u>
0 Houdt er rekening mee dat je meer tijd nodig hebt
0 Bij misbruik van de laptop tijdens de les of toetsen, vervalt het recht op gebruik ervan voor de duur van één maand

Bijlage 3: Richtlijnen afname Cito LOVS toetsen bij leerlingen met dyslexie

http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewij_czd9KbNAhWEJhoKHdSoB5cQFggeMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.cito.nl%2F~%2Fmedia%2Fcito_nl%2Ffiles%2Fprimair%2520en%2520speciaal%2520onderwijs%2Fcito_afnemen_toetsen_dyslexie.ashx&usg=AFQjCNF0Qlhz8gmRX4kwMzrFxdXnC6C8jQ

Wanneer kunt u nu welke hulpmiddelen of aanpassingen inzetten bij leerlingen met dyslexie, zonder dat de resultaten te sterk beïnvloed worden?

Advies van Cito

Het advies van Cito voor aanpassingen voor leerlingen met dyslexie is in lijn met de algemene richtlijn die Cito hanteert voor het gebruik van hulpmiddelen en aanpassingen bij toetsen.

In principe adviseren wij om alle leerlingen de toetsen onder dezelfde omstandigheden te laten maken en dus de voorgeschreven afname-instructies te volgen. Dit in verband met de vergelijkbaarheid van de resultaten van leerlingen met die van anderen in hun groep en de normgroep. Er kunnen omstandigheden zijn die het noodzakelijk maken om toch bepaalde aanpassingen te doen of hulpmiddelen toe te staan. De vragen die u bij elke aanpassing moet stellen, zijn:

- Meet de toets nog steeds wat hij moet meten?
- Leidt de aanpassing tot overcompensatie, waardoor de leerling bevoordeeld wordt ten opzichte van andere leerlingen?

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de LVS-toetsen

Hulpmiddelen

Een groot deel van de LVS-toetsen is zowel in een papieren als in een digitale versie beschikbaar.

De digitale toetsen Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden, Woordenschat en Spelling beschikken over auditieve ondersteuning. U zou ervoor kunnen kiezen om de papieren variant van deze toetsen ook in de hogere groepen voor te lezen, zoals dat standaard gebeurt bij de toetsen voor groep 3 en 4. Het heeft echter de voorkeur om bij deze leerlingen de toetsen digitaal af te nemen om te voorkomen dat u bijvoorbeeld door uw stemgebruik de leerlingen onbewust hints geeft.

Aanpassingen: welke mogelijkheden heeft u?

- Algemeen
 - Extra afnametijd (met uitzondering van de toetsen op het gebied van technisch lezen).
 - Toets in meerdere delen afnemen (met uitzondering van de toetsen op gebied van technisch lezen).
 - Vergroten van de teksten van A4 naar A3.
- Spelling
 - In groep 4 en 5 kan ervoor gekozen worden om standaard – dus ongeacht de toetsscore op de startmodule – vervolgmodule 1 (dictee) af te nemen bij leerlingen met dyslexie in plaats van vervolgmodule 2 (meerkeuze).

- Begrijpend lezen
- Het is altijd toegestaan om de leerling een toets van een lager niveau aan te bieden, het zogenoemde “toetsen op maat”. Daarmee zorgt u ervoor dat de leerling met dyslexie niet een te moeilijke toets hoeft te maken én dat u van die leerling nauwkeurige toetsresultaten krijgt.
- In **uitzonderlijke gevallen** kunt u ervoor kiezen om een leerling met ernstige leesproblemen voorafgaand aan de toetsafname de teksten **zelf** alvast door laten lezen, bij voorkeur op dezelfde dag als waarop de toets wordt afgenomen. De betreffende leerling mag de bijbehorende opgaven niet zien en de teksten mogen uiteraard niet worden nabesproken.

Waarom zijn er geen toepassingen toegestaan bij de toetsen Technisch lezen, AVI en DMT?

Omdat juist achterblijvende prestaties op deze toetsen een signaal zijn dat mogelijk sprake is van dyslexie. De toetsen zijn bedoeld om de technische leesvaardigheid van leerlingen in kaart te brengen: hoe vlot en nauwkeurig kunnen ze een geschreven woord of tekst ontsleutelen?

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de Entreetoets

Hulpmiddelen

- Gesproken versie.
- “Tekst naar spraak”, voor leerlingen met minimaal een half jaar ervaring met deze software.
- Vergrote versie van de opgavenboekjes (A3 formaat).
- Zwart-wit versie, om ervoor te zorgen dat leerlingen door de kleuren niet afgeleid worden.

Aanpassingen

- Extra afnametijd.
- Gebruik van een markeerstift.

Waarom is er wel een auditieve versie van Begrijpend lezen beschikbaar bij de Entreetoets en niet bij de LVS-toetsen Begrijpend lezen?

Hier hebben wij voor gekozen omdat de doelen van deze toetsen verschillend zijn. Het doel van de LVS-toetsen is vaststellen hoe goed kinderen geschreven teksten kunnen begrijpen om op basis daarvan het onderwijsaanbod beter af te stemmen. Als u de toetsen zou voorlezen, meet de toets niet meer zuiver begrijpend lezen, maar iets wat het midden houdt tussen begrijpend lezen en begrijpend luisteren. Wij adviseren om leerlingen met dyslexie naast de toets Begrijpend lezen – die niet wordt voorgelezen – ook de toets Begrijpend luisteren te laten maken. Door de prestaties op beide toetsen met elkaar te vergelijken, krijgt u informatie over de begripsvaardigheid van de leerling: maakt hij de toets Begrijpend lezen niet goed vanwege zijn dyslexie of omdat zijn begripsvaardigheid in het algemeen onder het gemiddelde ligt?

Scholen gebruiken de Entreetoets vaak bij het formuleren van het schooladvies: wat is het best passende brugklatype in het voortgezet onderwijs? Daarvoor is ook het rapport Vooruitblik beschikbaar. Omdat leerlingen met een dyslexieverklaring in het voortgezet onderwijs veelal gebruikmaken van hulpmiddelen bij

het studeren en lezen van teksten, staan wij het gebruik hiervan toe bij de Entreetoets. Dat betekent wel dat het resultaat op het Entreetoets-onderdeel Begrijpend lezen dan geen zuivere meting meer is van de vaardigheid en begrijpend lezen.

Goed vastleggen en communiceren

Scholen maken soms bewust de keuze om toch hulpmiddelen of aanpassingen toe te staan, hoewel de toets daardoor niet meer echt meet waarvoor deze bedoeld is. Bijvoorbeeld omdat na een aantal jaren onderwijs en extra remediering duidelijk is geworden dat de leerling een bepaalde vaardigheid niet onder de knie krijgt. Dat hoeft op zich geen probleem te zijn, mits u zich realiseert dat de resultaten van deze leerling op de toets geen valide en betrouwbare meting meer zijn van de betreffende vaardigheid. Het is van belang dat u dit goed vastlegt én duidelijk communiceert naar ouders, behandelaars of een nieuwe school waar een leerling naar toe gaat. Zo weten zij bijvoorbeeld dat “de vaardigheid in begrijpend lezen van de leerling vergelijkbaar is met die van zijn groepsgenoten mits de teksten worden voorgelezen”. Voor de school én de ouders is het van belang dat zij zich realiseren dat deze leerling naar alle waarschijnlijkheid ander onderwijsaanbod nodig zal hebben dan zijn klasgenoten.

Meer informatie?

Voor meer informatie, zie de flyers “Gebruik van hulpmiddelen en aanpassingen bij toetsen van het Cito Volgsysteem primair en speciaal onderwijs” en “Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyscalculie” op onze website [Achtergrondinformatie.cito.nl](https://achtergrondinformatie.cito.nl)”.

Bijlage 4: Richtlijnen afname Cito LOVS toetsen bij leerlingen met dyslexie

https://www.centraleeindtoetspo.nl/media/uploads/files/Brochure_PO_speciale_ondersteuningsbehoefte.pdf